

Europska monetarna unija

Romić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Department of Cultural studies / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:156:295737>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International](#)/[Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the diploma theses of the Department of Cultural Studies, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

TEMA: Europska monetarna unija

PRISTUPNIK: Lucija Romić

Osijek, 12. 09. 2016

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU		
ZAVRŠNI RAD		
Znanstveno područje: Društvene znanosti		
Znanstveno polje: Ekonomija		
Znanstvena grana: Financije		
Prilog:		Izrađeno:
		Primljeno:
Mj:	Broj priloga:	Mentor:
Pristupnik: Ime i prezime		

SADRŽAJ

1. Uvod.....	2
2. Pojam novca.....	3
3. Korijeni europskih integracijskih procesa.....	4
3.1. Povijest nastanka Europske monetarne unije.....	6
3.2. Schumanov plan i Europska zajednica za ugljen i čelik.....	8
3.3. Europska obrambena zajednica (CED).....	10
3.4. Europska ekonomska zajednica.....	11
4. Europska unija.....	11
4.1. Proračun Europske unije.....	14
4.1.1. Donošenje proračuna.....	15
4.1.2. Prihodi u proračunu.....	16
4.2. Institucije Europske unije.....	18
5. Europska monetarna unija.....	19
5.1. Europska monetarna politika.....	21
5.2. Europski monetarni sustav.....	21
5.3. Kriterij za uvođenje zajedničke valute.....	22
5.4. Etape uvođenja Eura.....	24
5.5. Teorija optimalnog valutnog područja.....	25
5.6. Troškovi i koristi ulaska u monetarnu uniju.....	26
6. Zaključak.....	28
7. Literatura.....	29

1. UVOD

Ekonomska monetarna unija (EMU) je napredniji stupanj integracije Ekonomske unije. On implicira zajedničku monetarnu politiku i ekonomske politike zemalja članica koje su usko koordinirane. EMU se zasniva na zajedničkom tržištu proizvoda i usluga, a to tržište je nužno za dobro funkcioniranje monetarne unije. (Kandžija, Host, 2001.) Uvođenjem zajedničke valute, eura, na području Europske unije početkom 1999. godine u bezgotovinskom, te 2002. godine u gotovinskom obliku učinjen je veliki korak u stvaranju jedinstvenog europskog gospodarstva. Plan stvaranja zajedničkog europskog gospodarstva započeo je stvaranjem zajedničkog europskog tržišta, nastavlja se uvođenjem zajedničke valute, a ideja je da se nastavi daljnjim harmoniziranjem propisa koji reguliraju funkcioniranje internog tržišta.

Jedanaest zemalja Europske unije je na početku 1999. godine ušlo u Europsku monetarnu uniju (EMU). To su: Njemačka, Francuska, Italija, Španjolska, Nizozemska, Belgija, Luksemburg, Portugal, Finska, Austrija i Irska koje tvore takozvani Euroland. Kasnije im se pridružila Grčka koja jedina na početku nije uspjela zadovoljiti Maastrichtske kriterije. Danska i Velika Britanija mogu same odlučiti žele li ući u EMU, odnosno kada to žele. Švedska je izabrala da formalno ne ispuni Maastrichtske kriterije neuključivanjem u Exchange Rate Mechanism Europske unije, iako je mogla održavati tečaj unutar fluktuacijskih margina tečajnog sustava nakon njihovog proširenja 1993. godine. Drugim riječima, Velika Britanija, Danska i Švedska su odlučile politički ne sudjelovati u EMU od njezinog samog početka.

Takva ekonomska integracija zove se monetarna unije te ona predstavlja područje u kojemu ne postoje nikakva ograničenja plaćanja, te su tečajevi valuta zemalja članica trajno fiksirani.

2. POJAM NOVCA

Najčešći sinonimi za pojam novac su valuta i moneta. Prema autoru Miljenku Brekalu novac „je sredstvo izražavanja i čuvanja vrijednosti, on predstavlja robu univerzalne raspoloživosti, koja je zamjenjiva za bilo koju drugu robu. Drugim riječima, novac je postao opći ekvivalent vrijednosti.“ (Brekalo, 2011: 59)

Novac se pojavljuje prije dvanaest do trinaest tisuća godina. Prvi oblik novca bio je robni ili prirodni novac koji je bio posljedica trampe ili razmjene između plemena. Plemena su za opći ekvivalent uzimala dobra poput mesa, krzna, žitarica i slično. Ubrzo se naišlo na mnogo nedostataka i poteškoća pri ovakvom načinu plaćanja. Prvi problem bio je da su se teško mogle naći osobe sa jednakim zahtjevima, to jest bilo je teško pronaći osobu koja ima upravo onaj proizvod koji mi potražujemo, a da zauzvrat želi baš onaj proizvod koji mi nudimo. Također dolazi i do problema odnosa proizvoda, to jest nije bilo lako ustvrditi vrijednost različitih proizvoda, na primjer koliko jaja treba dati za litru mlijeka. Kao rješenje takvih problema, prirodni novac zamjenjuju plemeniti metali. Karakteristike plemenitih metala su trajnost, homogenost, djeljivost, identičnost i rijetkost. Najčešće korišteni metali bili su zlato i srebro, no uz njih su se koristili i ostali metali poput nikala, bakra i njihovih legura. Kod ovakve vrste novca i plaćanja javljaju se problemi čuvanja novca načinjenog od plemenitih metala, njegovo skladištenje te prenošenje. Kao rješenje za takve probleme učinilo se slijedeće, novac od plemenitog materijala u optjecaju zamijenjen je papirnatim novcem. Papirnat novac pojavljuje se u 19. stoljeću, a karakterizira ga pokriće. Pokriće predstavlja sredstvo koje garantira isplatu neke obveze te tako pruža zaštitu od gubitka. Prema poznatom Peel-ovom zakonu iz 1844. godine Engleska je izdavala novčanice s potpunim (100%-tnim) pokrićem u zlatu. Tri osnovna oblika zlatnog važenja novca su:

1. zlatno važenje s optjecajem zlatnika (eng. naziv *gold specie standard*)
2. zlatnopolužni standard (eng. naziv *gold bullion standard*)
3. zlatnodevizni standard (eng. naziv *gold exchange standard*)

Brekalo dalje govori da dakle „papirnat novac predstavlja priznanicu na onu sumu, robnog novca na koju glasi, odnosno na odgovarajuću količinu plemenitog metala razmjerno paritetu (težinska jedinica metala prema vrijednosnoj jedinici papirnog novca).“ (Brekalo, 2011: 59)

Funkcija novca od njegova nastanka, kroz povijest pa sve do danas se mijenjala, a funkcije koje novac ima danas su te da je novac mjerilo vrijednosti, prometno sredstvo, platežno sredstvo te da je ono sredstvo za zgrtanje blaga. U suvremenom robno-novčanom gospodarstvu, tijek novca uspostavlja ravnotežu u robnim tijekovima. On također predstavlja jednu od dvije osnovne poluge u robno-novčanoj cirkulaciji.

3. KORIJENI EUROPSKIH INTEGRACIJSKIH PROCESA

Prema Kersan-Škabić (2012) proces europske integracije potaknut je dvama svjetskim ratovima koji su razorili Europu, te prvi cilj ujedinjenja Europe bio je sprječavanje novog sukoba globalnih razmjera.

„Ujedinjena Europa nije umjetna tvorevina, nego političko biće stvarano na temelju zajedničke baštine obogaćene intelektualnim, spiritualnim, kulturnim i drugim vrednotama. Europa temeljno bivstvuje na europskoj tradiciji.“ (Kandžija, Cvečić, 2010: 79) Kandžija i Cvečić (2010) povijest europske integracije, to jest integracijskog procesa dijele na sedam faza europske konstrukcije. To su:

1. Prvi koraci prema jedinstvu (razdoblje od 1946. do 1957. godine)
2. Od Europe šesterice do Europe devetorice (razdoblje od 1957. do 1973. godine)
3. Europa u traženju novog nadahnuća (razdoblje od 1974. do 1986. godine)
4. Prema Ugovoru o Europskoj uniji (razdoblje od 1987. do 1993. godine)
5. Konsolidacija Unije i realizacija EMU-a (razdoblje od 1993. do 2002 godine)
6. Razdoblje velikog proširenja Unije i traženje budućeg ustroja (razdoblje od 2003. do 2009. godine)
7. Reformirana i ojačana Unija (razdoblje od 2010 godine)

Winston Churchill 19. rujna 1946. godine pozvao je na stvaranje „Ujedinjenih država Europe“ obraćanjem akademskoj mladeži Sveučilišta u Zurichu. Slijedi dio njegovog govora: „Sada ću sažeti zadaće koje su pred vama. Naš trajni cilj mora biti izgradnja i jačanje Ujedinjenih naroda. Pod tim globalnim konceptom i u sklopu njega moramo ponovno stvoriti europsku obitelj naroda u regionalnoj strukturi, pod nazivom, možda, Sjedinjene Europske Države. A prvi praktični korak bio bi osnivanje Vijeća Europe. Ako se u početku sve europske države ne budu željele ili mogle pridružiti Uniji, mi, bez obzira na to, moramo krenuti u okupljanje i udruživanje onih koji to žele i mogu. Spas običnih ljudi, svake rase i

svake zemlje, od rata ili kmetstva mora se zasnivati na čvrstim temeljima i mora ga čuvati spremnost svih muškaraca i žena da radije umru nego da pristanu na tiraniju. U ovom hitnom poslu Francuska i Njemačka moraju zajednički preuzeti vodstvo. Velika Britanija, britanski Commonwealth, moćna Amerika i, nadam se, sovjetska Rusija – jer tada bi doista sve bilo dobro – moraju biti prijatelji i pokrovitelji nove Europe i moraju zagovarati njeno pravo da živi i sja. Stoga vam kažem: Neka se Europa uzdigne!“ (Kersan-Škabić, 2012: 43)

Na temelju ovih riječi godine 1948. od 7. do 10 svibnja održan je Kongres u Haagu na kojem je prisustvovalo više federalističkih pokreta sa oko 750 delegata iz 19 zemalja koje je predsjedao Winston Churchill. Na tom kongresu odaslane su poruke Europljanima na temelju kojih su uvidjeli nužnost organizacijskog oblikovanja europskog kontinenta. Kandžija i Cvečić (2010) izdvajaju najvažnije zaključke sa navedenog kongresa:

- nužnost stvaranja gospodarske i političke unije u Europi koja će za cilj imati osiguranje sigurnosti i socijalnog napretka, te se ukazuje na nedostatak suradnje među europskim vladama za razvijanje ovakve suradnje
- europske nacije moraju biti spremne za prenošenje i sjedinjenje jednog dijela vlastitog suvereniteta radi osiguranja što uspješnijeg zajedničkog gospodarskog i političkog djelovanja
- karakter buduće unije koji treba štititi sigurnost vlastitih nacija, ali isto tako i biti neovisna od vanjskih utjecaja
- izgradnja progresivnog demokratskog društva u kojem će svi biti slobodni i jednaki
- nužnost sazivanja Europske skupštine koja će biti na parlamentarnoj razini iz razloga da se stimulira izjašnjavanje europskog javnog mnijenja, kako bi se savjetovalo o lakšem načinu provođenja mjera za stvaranje političke i gospodarske unije u Europi, te da bi se proučile konstitucionalne i zakonodavne implikacije stvaranja unije
- potreba za otvorenosti prema svim europskim demokratskim nacijama pod uvjetom da one poštuju temeljna ljudska prava
- potreba osnivanja Suda pravde koji bi za zadatak imao štititi temeljna ljudska prava

Tako započinje navedena prva faza pod nazivom *Prvi koraci prema jedinstvu*. Kongres je odaslao poruke sa jasnim prijedlozima: osnivanje Europske skupštine predstavnika naroda,

osnivanje Visokog suda koji je nadležan za sankcioniranje povreda koje su utvrđene u Povelji o ljudskim pravima, te osnivanje zajedničke europske organizacije kao na primjer Europski centar za kulturu. Kao rezultat toga haškog kongresa proizašla su slijedeća tijela: Vijeće Europe, njegov statut potpisan je 5. svibnja 1949. godine, zatim Europski sud pravde i Konvencija Europskog suda pravde, čiji je statut potpisan 4. studenoga 1950. godine. Organizacija za europsku ekonomsku suradnju (OEEC) osnovana je 1948. godine, a njezina uloga bila je u raspodjeli američke pomoći u okviru Marshallovog plana. Godine 1961. ta organizacija mijenja ime u Organizacija za suradnju i ekonomski razvoj (OECD). O ovoj organizaciji više u nastavku rada.

Sve veću ulogu na svjetskoj razini dobivaju Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka i Opći sporazum o carinama i trgovini (GATT), ekonomske organizacije kojima je cilj bio urediti u koordinirati akcijama svjetskog gospodarsko-financijskog sustava, to jest njihovog kapitalističkog djela.

3.1. Povijest nastanka Europske monetarne unije

Prema Brekalu (2011) monetarna unija je bilateralna ili multilateralna zajednica u kojoj su dvije ili više država koje u pravilu imaju zajedničku monetu, ali mogu imati i različitu, u čvrstom međusobnom odnosu. Glavno obilježje monetarne zajednice jest heterogenost zemljopisno-političkog područja na kojemu se zajednička moneta koristi kao sredstvo plaćanja. Što se tiče kriterija legaliteta, monetarne unije mogu imati tri oblika, a to su: formalne ili ugovorne, neformalne i poluformalne monetarne unije.

Kandžija i Cvečić (2010) govore kako je u okviru već navedenog Marshallova plana Europi odobrena je pomoć od strane Amerike u iznosu od 13 milijardi američkih dolara (USD). 85% tog iznosa bilo je u obliku poklona, što znači da Europa toliki dio odobrene pomoći nije morala vratiti. U priloženoj tablici 1. prikazana je raspodjela odobrenih sredstava Marshallova plana ekonomskog oporavka po pojedinim državama koje su primateljice pomoći, a sredstva su iskazana u milijunima.

Tablica 1 Sredstva Marshallova plana ekonomskog opravka (u milijunima USD)

Država	1948./1949.	1949./1950.	1950./1951.	Kumulativno 1948.-1951.
Austrija	232	166	70	468
Belgija i Luksemburg	195	222	360	777
Danska	103	87	195	385
Francuska	1.085	691	520	2.296
Zapadna Njemačka	510	438	500	1.448
Grčka	175	156	45	376
Island	6	22	15	43
Irska	88	45	0	133
Italija (i Trst)	594	405	205	1.204
Nizozemska	471	302	355	1.128
Norveška	82	90	200	372
Portugal	0	0	70	70
Švedska	39	48	260	347
Švicarska	0	0	250	250
Turska	28	59	50	137
Velika Britanija	1.316	921	1.060	3.297
UKUPNO	4.924	3.652	4.155	12.731

Izvor: Kandžija, Cvečić, "Ekonomika i politika Europske unije", 2010, str 86

Marshallov plan imao je značajan utjecaj na obnovu Europe nakon 2. svjetskog rata. Taj program je imao značajan utjecaj na stvaranje svijesti o konkretnim potezima te je pokrenuo prijelaz sa inicijativa na integracijsku suradnju. Radi ispunjavanja uvjeta Marshallova plana ekonomskog oporavka osnovana je Organizacija za europsku ekonomsku suradnju (OEEC) u Parizu 16. travnja 1946. godine. Osnovana je od strane šesnaest zemalja, a Kandžija i Cvečić (2010) navode glavne ciljeve:

- olakšati razvoj razmjene tako što se ukidaju trgovinske restrikcije
- razmjena gospodarskih, financijskih i trgovinskih informacija koje su nužne
- međusobni sporazumi koji olakšavaju reguliranje računa vezanih za razmjenu
- sudjelovanje u europskom platnom sustavu – Europska platna unija (EPU)
- donošenje međusobnih sporazuma koji bi olakšali reguliranje računa koji su vezani za sudjelovanje u europskom platnom sustavu, to jest Europskoj platnoj uniji (EPU)

Prema Brekalu (2011), odredbama koje su dogovorene u Maastrichtskom ugovoru, trebala se realizirati unifikacija zemalja članica Europske unije u tri faze. Prva faza se naziva fazom harmonizacije, te je trajala od 1. srpnja 1990. do 31. prosinca 1993. Ovu fazu karakterizira liberalizacija cirkulacije kapitala i povećanje suradnje između nacionalnih centralnih banaka. Drugu fazu koja je trajala od 1. siječnja 1994. do 31. prosinca 1998. karakterizira

koordiniranje monetarnih politika zemalja članica i njihovo dodatno približavanje, a to se nastojalo ostvariti tako što se osnovao Europski monetarni institut, koji u slijedećoj fazi prerasta u Europsku središnju banku. Treća faza trajala je od 1. siječnja 1999. do 1. siječnja 2002. Nju karakterizira uvođenje zajedničke valute (euro) i sustava Europskih centralnih banaka, na čelu sa Europskom središnjom bankom. O tome nešto više u nastavku rada.

3.2. Schumanov plan i Europska zajednica za ugljen i čelik

„Francuski ministar vanjskih poslova Robert Schuman 9. svibnja 1950. godine objavljuje deklaraciju poznatu po njegovom imenu, u kojoj predlaže konkretnu realizaciju „solidarnosti na djelu“ radi trajnog uklanjanja stoljetne netrpeljivosti između Njemačke i Francuske. Prijedlog je podrazumijevao stavljanje ukupne njemačko-francuske proizvodnje ugljena i čelika pod zajedničku Visoku vlast. Ta solidarnost proizvodnje treba se manifestirati tako da svaki novi rat između Njemačke i Francuske bude ne samo nemoguć, nego i materijalno neostvariv.“ (Kandžija, Cvečić, 2010: 87)

Ovakvo jedinstvo proizvodnje se odrazilo na realno ekonomsko ujedinjenje koje je neophodno za očuvanje mira. Godine 1950. u lipnju odvijali su se međuvladini pregovori o Schumanovom planu, te u sklopu tih pregovora su predstavnici šest europskih zemalja (Zapadna Njemačka, Francuska, Italija, Belgija, Nizozemska i Luksemburg) dogovorili osnivanje prve zajednice pod nazivom Europska zajednica za ugljen i čelik. Prema Kandžiji i Cvečiću (2010) ova suradnja temeljila se na ostvarenju zajedničkih ciljeva putem suradnje i dogovaranja, te na mehanizmima za provedbu zajedničkih akcija ili politika. Ovo ujedinjenje utječe i na nacionalne suverenitete tako da ograničava dio nacionalnog suvereniteta i stvaranja zajedničkih institucija koje donose odluke umjesto pojedinih zemalja. Jean Monnet bio je generalni povjerenik za plan iz 1946. godine, te on predlaže postupnu izgradnju Europe koja ne bi izravno ovisila o državama, nego bi to bio organizam izdan država. Odgovor Roberta Schumana bio je već navedeni prijedlog ujedinjenja francusko njemačke proizvodnje i distribucije ugljena i čelika. Ti pregovori rezultiraju potpisivanjem Pariškog ugovora 18. travnja 1951. godine. Pariškim ugovorom je osnovana Europska zajednica za ugljen i čelik (CECA/ECSC). To je prva supranacionalna organizacija zapadnoeuropske integracije. Temeljni cilj joj je reguliranje proizvodnje ugljena i čelika radi ekonomskog oživljavanja zajedničkog tržišta navedenih proizvoda. Europska zajednica za ugljen i čelik započela je svoje djelovanje 22. srpnja 1952. godine, a prestaje postojati 2002. godine. Iako joj je

područje djelovanja te zajednice bilo ograničeno, ipak je imala pravnu snagu određenu za države.

Ugovorom o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik utvrđeno je sedam ciljeva Zajednice:

- razvijanje razmjene između država članica
- redovita opskrbljenost zajedničkog tržišta
- jednak pristup izvorima proizvodnje svim korisnicima
- modernizacija proizvodne infrastrukture
- poboljšanje uvjeta života i rada za zaposlene u sektorima ugljena i čelika
- racionalno korištenje izvora radi uklanjanja prekomjerne eksploatacije
- racionalno korištenje izbora kako bi se uklonile prekomjerne eksploatacije
- utvrđivanje najnižih mogućih cijena, s time da se uvaži količina proizvodnje.

Da bi se osigurala realizacija navedenih ciljeva osnovana su institucionalna tijela koja su bila zadužena za ostvarenje tih ciljeva, a to su dvostupna vlast koje se sastoji od Visoke vlasti kojoj je cilj donošenje odluka, formuliranje mišljenja i preporuka radi realizacije ciljeva Zajednice i Specijalno vijeće ministara koje je kolektivno tijelo određeno za reguliranje zajedničkih i diplomatskih problema. Sljedeće osnovano institucionalno tijelo je Parlamentarna skupština koja je kontrolno tijelo koje djeluje putem rasprave i procjene općih izvješća Visoke vlasti, te zadnje osnovano tijelo je Sud pravde koji je zakonodavno tijelo koje nadgleda funkcioniranje Zajednice i rješava sve nejasnoće vezane za pravila koja se nalaze u Ugovoru.

Osnivanjem Europske zajednice za ugljen i čelik se dala prednost institucionalnoj, to jest funkcionalističkoj metodi suradnje iz razloga zato što funkcionalisti smatraju kako lakše i stvarnije pridobiti ustupanje nacionalnog suvereniteta u korist nadnacionalnih institucija, jer se tako ustupa točno definirano i određeno područje, dok država zna što točno ustupa. „Europska integracija stvara se postupnim delegiranjem nadležnosti, postupno šireći područja djelovanja na ona koja su inače karakteristična za države. Zato mnogi Uniju smatraju oblikom federacije. Osnivanjem prve Europske zajednice počinje prva etapa izgradnje europske integracije.“ (Kandžija, Cvečić, 2010: 89)

Prvi rezultati Zajednice bili su izrazito pozitivni, izvješća o aktivnosti Zajednice potvrđuju da je premašila očekivanja i ciljeve. Izvješća pokazuju uspješno upravljanje cijenama ugljena i čelika, dolazi do razvoja crne metalurgije na vodi, dolazi do poboljšanja uvjeta rada, pa čak i do prvih ekoloških standarda. Znatno su smanjeni troškovi u međusobnoj razmjeni zbog ukinutih međusobnih carina i uvoza iz trećih zemalja.

3.3. Europska obrambena zajednica (CED)

Potaknuti tako ohrabrujućim rezultatima Zajednice za ugljen i čelik, uskoro se i inicira poduzimanje akcija za ostvarenje ciljeva u području obrane. Predlaže se realizacija Europske obrambene zajednice. 24. listopada 1950. godine predsjednik francuskog vijeća Rene Pleven predložio je ideju o europskoj vojsci u kojoj bi se integrirale vojske šest zemalja koje su unutar Europske zajednice za ugljen i čelik. Europska obrambena zajednica osnovana je 27. svibnja 1952. godine Pariškim ugovorom, a oslanjala se na sljedeće točke:

- uvođenje europske vojske i ukidanje nacionalne
- integriranje zajedničkih europskih snaga u atlantski savez
- na uvođenje ograničenja kako bi se onemogućio prijelaz efektivne jednog bataljuna radi uklanjanja mogućnosti ponovnog stvaranja nacionalnih vojnih kontingenata
- na kontrolni organ (Skupština kao i kod CECA/ECSC-a) i organe međunarodne vojske CED-a (Europska komisija obrane).

Glavni stožer europskih vojnih snaga je trebao biti mješovit, a glavni zadatci toga stožera bili bi popunjavanje postrojbi, mobilizacija, oblikovanje zajedničke doktrine te teritorijalno raspoređivanje vojnih postrojbi. Autori Ševgić i Belohradsky (2008) navode da je ECD svoje nadležnosti trebala ostvarivati na prostorima svih država koje su članice organizacije, ali su vojne postrojbe ECD-a bile dužne braniti i one države koje nisu bile članice obrambene zajednice, pod uvjetom da su članice NATO saveza.

Predmet provođenja ovog drugog integracijskog eksperimenta u Zapadnoj Europi bila je obrana, a autori Kandžija i Cvečić (2010) navode razloge: bojazan od vojne sile SSSR-a, obveza jačanja vojnih kontingenata u Zapadnoj Europi upravo zbog te bojazni, pogotovo u Njemačkoj te zbog okolnosti nametanja razoružanja Njemačke koje se može odvijati unutar integracije baš zbog suočavanja s tragičnim sjećanjima na njemački militarizam.

Zemlje članice ratificirale su Sporazum o Europskoj obrambenoj zajednici, no 30. kolovoza 1954. godine Francuska skupština je ovaj sporazum odbila. S neuspjehom CED-a ostaje neriješen mogući problem ponovnog naoružanja Njemačke.

3.4. Europska ekonomska zajednica

Europska ekonomska zajednica osnovana je 25. ožujka 1957. godine. Ona je definirala modalitete ekonomske unifikacije, uvela je sustav institucija i proširuje se na Veliku Britaniju, Irsku i Dansku, te postaje Europa devetorice. Ova faza integracije je značajna iz više razloga:

- zbog realizacije EEZ, EURATOM-a i EFTA-e od 1959. godine
- zbog osnivanja OECD-a (1960.)
- zbog uvođenja pomoći kako bi se regulirale poljoprivredne cijene u okviru Zajednice osnivanjem EAGGF/FEOGA-e (1961.)
- zbog prelaska Europske parlamentarne skupštine u Europski parlament
- zbog neuspjeha osnivanja političke europske unije (1962.)
- zbog uvođenja Zajedničke poljoprivredne politike – CAP/PAC (1962.)
- zbog potpisivanja Ugovora o francusko-njemačkom prijateljstvu (1963.)
- zbog prve konvencije Yaounde između 19 afričkih zemalja i Zajednice
- zbog Ugovora o pripajanju triju institucija Europskih zajednica (1967.)
- zbog konačne realizacije carinske unije u okviru EEZ-a (1968.)
- zbog odluke američkog predsjednika Nixona koja govori o ukidanju konvertibilnosti američkog dolara u zlato (1971.)
- zbog pridruživanja Velike Britanije, Danske i Irske (1973.)

4. EUROPSKA UNIJA

„Europska unije (EU) je nadnacionalna organizacija čiji je cilj jačanje ekonomske integracija i suradnje između zemalja članica. Utemeljena je 1. studenog 1993. godine nakon ratifikacije Ugovora u EU od strane tadašnjih dvanaest članica Europske zajednice (EZ): Belgije, Danske, Francuske, Njemačke, Grčke, Irske, Italije, Luksemburga, Nizozemske, Portugala, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva.“ (Kandžija, Cvečić, 2010: 99.)

Faze europske konstrukcije već su navedene u radu, a ovdje ću pisati nešto više o četvrtoj fazi, to jest fazi koja vodi prema Ugovoru o Europskoj uniji. Četvrtu fazu obilježava

kraj Hladnoga rata, te je trajala od 1987. do 1993 godine. Godine 1992. Maastrichtskim ugovorom osnovana je Europska unija. Taj ugovor objedinio je tri Europske zajednice i suradnju koja je poduzeta u području Vanjske i sigurnosne politike te Unutarnjih poslova i pravosuđa. U tom trenu, europska integracija osim političkih ciljeva ima i ekonomske. U ovom razdoblju koje predstavlja novu etapu u europskom integriranju značajno je sljedeće: „ratifikacija i primjena Jedinstvenog europskog akta (1987.), reforma financijske politike i višegodišnji program proračunskih rashoda i strukturalnih fondova, ekonomska pomoć Mađarskoj i Poljskoj u okviru programa PHARE (1989.), pad Berlinskog zida (1989.) koji je bio uvertira za njemačko ujedinjenje (1990.), usvajanje Komunitarne povelje o osnovnim socijalnim pravima radnika (1989.), potpisivanje IV. konvencije Lome sa 68 zemalja ACP-a (1989.), odluka o pomoći zemljama srednje i istočne Europe, ali i Zajednici nezavisnih država, konkretno preciziranje uvođenja Ekonomske i monetarne unije (EMU) te se u skladu s tim preciziraju uvjeti koji se odnose na uvođenje jedinstvene valute, ukidanje graničnih kontrola, zajednička pravila za vize te pravosudno – policijska suradnja zemalja potpisnica Schengenskog sporazuma (1990.), Komisija odlučuje i donosi standardnu stopu PDV-a između 15% i 25% te umanjenu stopu između 5% i 15% (1991.), osnivanje Zajednice nezavisnih država (1991.) te na posljertku potpisivanje Ugovora iz Maastrichta (1992.)

Europa svoje tržište orijentira prema političkoj, ekonomskoj i monetarnoj uniji, te se pri tom povezuje sa zemljama srednje i istočne Europe i Zajednicom nezavisnih država, te sa mediteranskim državama (EUROMED), i tada jedinstveno tržište postaje realnost. Već navedeni Ugovor iz Maastrichta potpisan je 7. veljače 1992. godine, a njegovim potpisivanjem Zajednica prerasta u Europsku Uniju, a jedinstveno tržište postaje Unutarnje tržište. U ugovoru o Europskoj uniji definirani su i zajednički ciljevi, te ih autori Kandžija i Cvečić (2010) navode:

- promicanje društvenog i gospodarskog napretka tako što će se stvarati područje bez unutarnjih granica
- utemeljenje ekonomske i monetarne unije
- uvođenje Građanstva Unije
- potreba za afirmiranjem vlastitog identiteta Unije na međunarodnoj sceni
- očuvanje i razvijanje područja pravde, slobode i sigurnosti
- očuvanje pravne stečevine Unije.

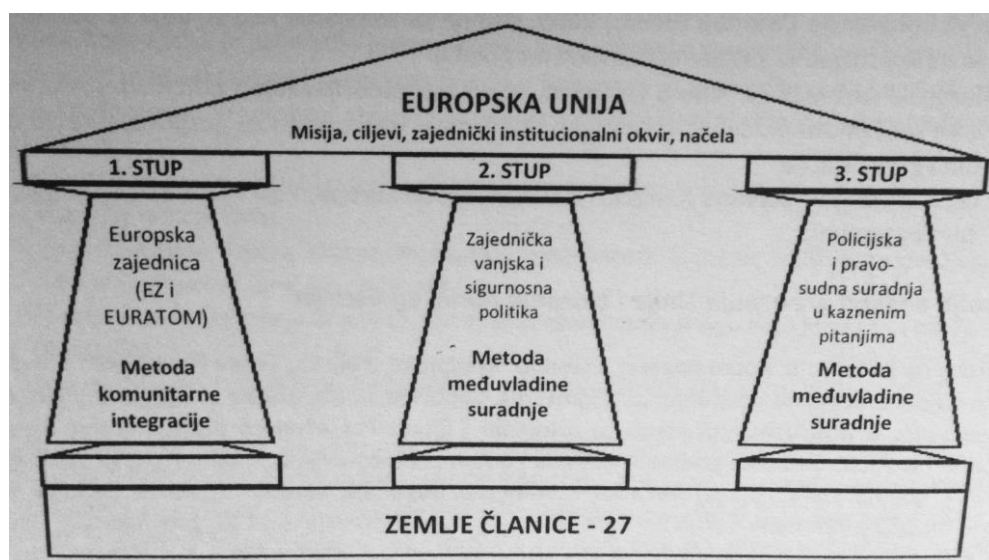
Osim navedenih ciljeva, ugovor proširuje komunitarne ovlasti u područjima socijalne politike, zaštite okoliša, ekonomske i socijalne kohezije, a osim proširenja ovlasti uvodi i nova područja kao što je obrazovanje, kultura te zaštita potrošača i javnog zdravstva. Nove institucije koje su se uvele su Europska središnja banka , Odbor regija i Europski pučki pravobranitelj, dok Europski parlament dobiva nove ovlasti.

Brekalo (2011) govori kako je ugovor o Europskoj uniji je donio značajne promjene u ugovor između zemalja članica Europske unije; umjesto da se dodjele nove ovlasti Europskoj zajednici stvorena su tri stupa. Prvi stup sačinjavale su tri opcije već postojećih zajednica, dok se drugi i treći stup odnosio na područja u kojima prevladava međuvladina suradnja koja je više formalnija. Više o trostupnoj organizaciji u nastavku rada. Nadalje, promjene u ugovoru između zemalja članica EU odnosile su se i na to da je dogovoreno da će projekt kojim će biti utvrđena jedinstvena europska valuta biti dovršen do 1. siječnja 1999. godine, odgovornost Europske unije je proširena na nova područja javnih politika kao promet, obrazovanje, politika javnog zdravstva, zaštita potrošač i socijalna politika (osim u Velikoj Britaniji). Dogovorena je intenzivnija suradnja međuvlade u području azila i integracije, uspostava novoga Odbora regije, osnivanje Ureda europske policije kako bi se pokušao iskorijeniti organizirani kriminal i krijumčarenje narkotika, te jačanje regionalnih fondova koji su bili namijenjeni siromašnijim državama unutar Europske unije. Također su osigurana nova prava za građane Europe, te je time i utvrđeno „građanstvo Europske unije“, a to je koncept koji uključuje pravo građana da žive na kojem god području EU-a oni žele, da imaju pravo kandidirati se, te da glasaju na izborima za Europski parlament i na lokalnim izborima. Navedenim ugovorom Europski parlament dobiva nove ovlasti , takozvani postupak suodlučivanja , a taj postupak znači da propisi u određenim područjima moraju proći treće čitanje u Europskom parlamentu prije nego što ih Vijeće ministara može usvojiti.

Kandžija i Cvečić govore o koristi i zaduženjima koje zemlje članice svojim članstvom u Uniji pridobivaju. Neke od koristi Europske Unije su ravnopravnost i oblikovanje politika, zajednička obrana i sigurnost, prednosti velikog tržišta i njegovih temeljnih sloboda, razvojna suradnja i drugo. A neka od zaduženja zemlje članice prema Europskoj Uniji su primjena pravnih propisa Unije, uplaćivanje dijela nacionalnih sredstava u proračun Europske Unije, aktivni doprinos ispunjavanju ciljeva i drugo. Ugovor o Uniji demokratizira institucije Unije, on jača važnost Europskog parlamenta te službeno uvodi Građanstvo unije. Ugovor je utemeljio kompleksnu trostupnu organizaciju. Prvi, a ujedno i najvažniji stup, predstavlja bivša EEZ koja prerasta u Ekonomsku Zajednicu zajedno sa EURATOM-om i Zajednicom za

ugljen i čelik (CECA/ECSC). Taj se stup naziva još komunitarni ili nadnacionalni. Drugi stup je stup za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, a treći je za Suradnju pravosuđa i unutarnjih poslova. Drugi i treći stup temelje se na načelima međuvladine suradnje, a odluke su se donosile jednoglasno. Dio trećeg stupa kao što su azil, imigracija i pravosudna suradnja u civilnim pitanjima prenesen je u okvire komunitarnog stupa nakon potpisivanja Amsterdamskog ugovora. Nakon toga treći stup se naziva Policijska i pravosudna suradnja u kaznenim pitanjima. Ovakva trostupna organizacija bila je na snazi do Libanonskog ugovora, a nakon njega se napušta struktura Europske Unije sa tri stupa. Shematski prikaz sva tri stupa organizacije možete vidjeti u priloženost tablici broj 3.

Tablica 2 Stupovi EU-a od 1993. - 2009.

Izvor: Kandžija, Cvečić, "Ekonomika i politika Europske unije", 2010, str 100

4.1. Proračun Europske unije

„U Europskoj uniji ne postoji zajednička fiskalna politika već je proračun jedini centralizirani instrument iz njenog djelokruga. Fiskalne se politike smatraju simbolom nacionalne suverenosti, pa stoga na razini EU-a ne postoji obveza usklađivanja svih vrsta poreza. Pravna stečevina EU-a odnosi se na neizravne poreze (porez na dodanu vrijednost, trošarine) koji utječu na slobodu kretanja roba i usluga, zato se zahtjeva usklađivanje, dok izravni porezi (porez na dohodak, porez na dobit) ostaju u nadležnosti država članica.“ (Kersan-Škabić, 2012: 91)

Kersan-Škabić (2012) govori kako se proračun Europske unije definira u okviru višegodišnjeg financijskog okvira EU-a, a donosi se za sedmogodišnja razdoblja. U proračunu

su definirani planirani prihodi i rashodi prema ciljevima, izvorima i godinama. Prvi proračun donesen je 1958. godine, pokrivao je isključivo administrativne troškove. Države članice davale su doprinos koji je bio proporcionalan njihovom broju stanovnika, te je taj doprinos financirao proračun. Kako je Europska unija rasla, tako je i rasla potreba za većim financijskim sredstvima. Visina proračuna Europske unije iznosi 1,24% bruto nacionalnog dohotka Unije, a to je vrlo mali iznos da bi proračun mogao imati ulogu kao u nacionalnim gospodarstvima. Postoji pet principa po kojima se donosi proračun, a to su

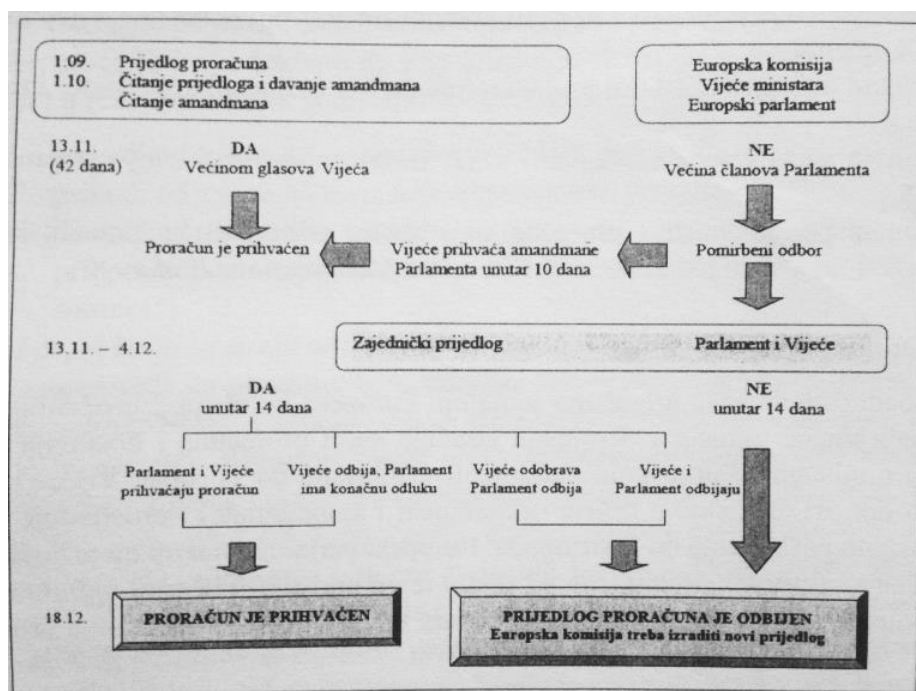
- princip ravnoteže po kojemu prihodi trebaju biti jednaki rashodima
- princip jedinstvenosti prema kojemu prihodi i rashodi trebaju biti prikazani u jednom dokument
- princip univerzalnosti prema kojem u proračunu trebaju biti uključeni svi prihodi i rashodi
- princip specifikacije troškova prema kojem svaki trošak mora imati svoj namjenski cilj
- princip periodičnosti prema kojem se proračun u okviru višegodišnjeg financijskog okvira donosi za jednu godinu

4.1.1. Donošenje proračuna

U procesu donošenja proračuna Europske unije sudjeluju Europska komisija, Europski parlament i Vijeće ministara. Kersan-Škabić (2012) navodi da proces započinje tako što komisija izrađuje nacrt proračuna te ga dostavlja Europskom parlamentu i Vijeću ministara najkasnije do 1. rujna u godini. Zatim Vijeće ministara donosi mišljenje o nacrtu i to mišljenje prosljeđuje Europskom parlamentu najkasnije do 1. listopada. Europski parlament razmatra prijedlog proračuna na prvom čitanju za kojeg je rok 42 dana, te postoje dva ishoda tog razmatranja. Prva mogućnost je da parlament prihvati proračun, to jest da proračun bude usvojen, a drugi ishod je da parlament daje amandmane te proračun vraća Vijeću ministara na drugo čitanje. Ako Vijeće ministara prihvća amandmane, to znači da je proračun usvojen. Ukoliko Vijeće ne prihvati amandmane onda se saziva Pomirbeni odbor koji se sastoji od predstavnika Vijeća ministara i Europskog parlamenta, te oni trebaju izraditi zajednički tekst u roku od 21 dan. Ukoliko se odbor ne uspije dogovoriti oko zajedničkog teksta proračun ne može biti usvojen te Komisija mora izraditi novi prijedlog proračuna. A ukoliko Pomirbeni odbor postigne suglasnost oko teksta, taj tekst se onda dostavlja Vijeću i Europskom Parlamentu koji imaju rok od 14 dana da ga prihvate ili odbace. Proračun treba biti prihvaćen najkasnije do 18. prosinca za nadolazeću kalendarsku godinu. Europska komisija ima pravo

tijekom godine predlagati amandmane na proračun, a njihovo usvajanje prolazi identičnu proceduru kao i donošenje samog proračuna. Europska komisija je dogovorna za implementaciju godišnjeg proračuna i publicira mjesečna i godišnja izvješća. Vijeće ministara pregledava komentare Revizijskog suda i izrađuje preporuke Europskom parlamentu. A Europski parlament prihvća izvješća o izvršenju proračuna, te pri tome može dati preporuke za poboljšanje implementacije budućih preporuka. Na priloženoj slici možete vidjeti shematski prikaz opisanog procesa donošenja proračuna.

Shematski prikaz 1 Procedura donošenja proračuna

Izvor: Kersan-Škabić, "Ekonomija Europske unije", 2012, str. 94

4.1.2. Prihodi u proračunu

Godine 1970. uveden je sustav vlastitih izvora ili own resources koji je uključivao prihode kao što su prihodi od carina i dio prihoda od poreza na dodanu vrijednost, a do 1970. godine proračun se financirao isključivo putem doprinosa od strane zemalja članica. Proračun Europske Unije nema jednaki značaj kao i nacionalni proračuni, pa stoga ima i drugačiju strukturu prihoda i rashoda. Kersan-Škabić (2012) navodi strukturu prihoda u proračunu EU:

1. prihodi od carina na uvoz poljoprivrednih proizvoda
2. prihodi od carina na uvoz nepoljoprivrednih proizvoda
3. dio prihoda od poreza na dodanu vrijednost (PDV)
4. prihodi koji se temelje na bruto nacionalnom dohotku

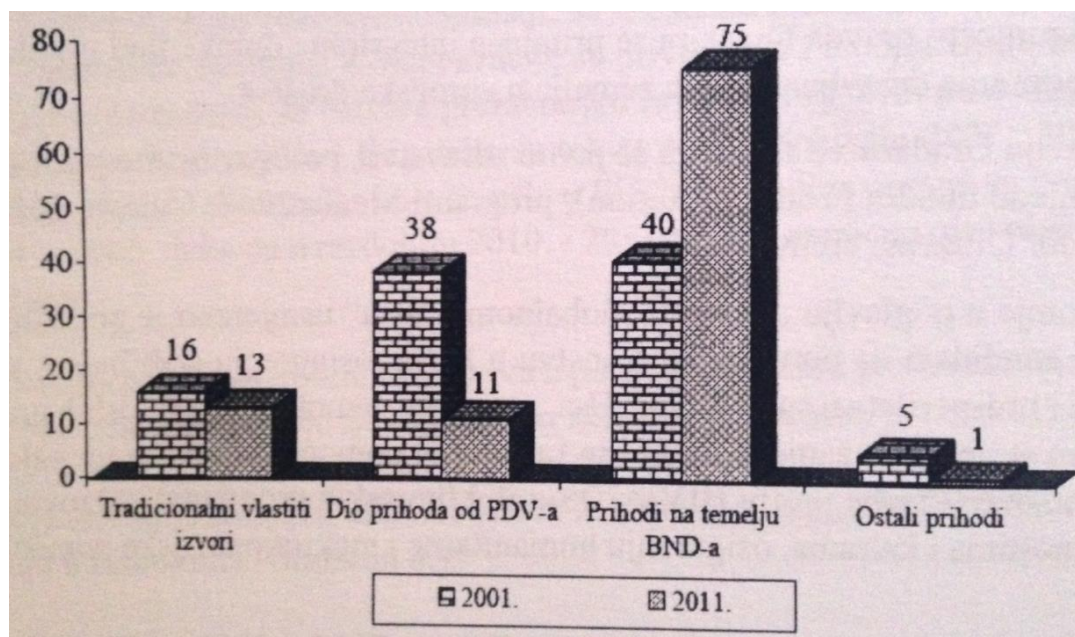
Prihodi od carina na uvoz poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda proizlaze iz zajedničke trgovinske i zajedničke poljoprivredne politike Europske unije pa se stoga smatraju tradicionalnim vlastitim izvorima. Kako bi se osiguralo pravilno prikupljanje ovakvih prihoda zemljama članicama pripada kompenzacija u iznosu od 25% prikupljenih sredstava za troškove prikupljanja carina.

Prihod pod brojem 3, dio prihoda od poreza na dodanu vrijednost se prikuplja po unificiranoj stopi koja iznosi 0,30% (osim Austrije, Švedske i Nizozemske koje su se izborile za niže stope) harmonizirane baze PDV-a, s tim da maksimalna veličina baze smije iznositi najviše 50% nacionalnog BDP-a iz razloga kako bi se spriječio regresivni učinak na manje razvijene zemlje. Europska komisija nadgleda godišnja izvješća o osnovici PDV-a koja podnose zemlje članice i pri tome se vode trima principima: prvi je transparentnost pomoću čega treba biti jasno na koji se način utvrđuje porezna baza, zatim slijedi jedinstvenost pomoću koje zemlje članice trebaju primjenjivati identične metode i koristiti iste izvore informacija, te posljednji princip, jednakost, prema kojemu se svaka zemlja članica treba tretirati jednako.

Prihod pod brojem 4 predstavlja vlastite prihode na temelju bruto nacionalnog dohotka. Obilježja ovog prihoda su rezidualnost što znači da on osigurava sredstva koja nedostaju kako bi se pokrili rashodi. Drugo obilježje je osiguravanje stabilnosti proračunskih prihoda, a treće obilježje je to da on doprinosi poboljšanju jednakosti plaćanja u proračunu EU-a, to jest, udjeli država su proporcionalni njihovoj sposobnosti plaćanja, bogatstvu.

Ostali prihodi čine 1% proračunskih prihoda. Oni obuhvaćaju poreze na dohodak zaposlenih u institucijama EU-a, kazne poduzećima koja krše zakon o konkurenciji, vraćanje neutrošenih sredstava, doprinosi zemalja nečlanica za sudjelovanje u određenim programima.

Grafikon 1 Izvori prihoda u proračunu EU u 2001. i 2011. godini u %

Izvor: Kersan-Škabić, "Ekonomija Europske unije", 2012, str. 100

4.2. Institucije Europske unije

U velikom broju institucija unutar Europske unije Brekalo (2011) izdvaja sljedeće: Europska komisija, Europski parlament, Vijeće Europske unije ili Vijeće ministara Europske unije, Europski sud, Europsko vijeće, Gospodarski i socijalni odbor, Europska investicijska banka, Ured zajednice za odabir osoblja, Odbor regija i Ured za službene publikacije Europskih zajednica.

Europska komisija jedna je od tri temeljne političke institucije u Europskoj uniji. Ona na europskoj razini sudjeluje u kreiranju političkog procesa donošenja odluka. To znači da Europska komisija predstavlja i širi interese Europske unije. U Europskoj komisiji državljani zemalja članica ne predstavljaju svoje zemlje, nego promiču interese Europske unije. Karakteristika Europske komisije je njezin naddržavni karakter.

Europski parlament je nastao istovremeno kada i Europska zajednica ali je prvotno imao naziv Europska skupština, a nju su činili delegati nacionalnih parlamenata. Parlament je jedino tijelo na razini Europske unije čiji se članovi biraju izravno svakih pet godina. Tri najvažnije funkcije Europskog parlamenta su zakonodavna funkcija, nadzor nad Europskom komisijom i usvajanje proračuna Europske unije.

Vijeće Europske unije je poznatije pod nazivom Vijeće ministara Europske unije te je ono glavna zakonodavna institucija Europske unije. Članovi vijeća su ministri nacionalnih država članica, a u Vijeću Europske unije se zastupaju nacionalni interesi. Sastav Vijeća nije kontinuiran, nego se on mijenja zavisno o području.

Europski sud se od 1989. godine sastoji od tri suda – Europski sud, Prvostupanjski sud i Sud za službenike Europske unije. Europski sud za zadatak ima osiguranje poštivanja prava putem primjene i tumačenja Osnivačkog ugovora. On ima ograničenu ulogu.

Europsko vijeće čine politički predstavnici država članica na najvišoj razini (predsjednici država ili vlada). Ono je jedino tijelo Europske unije koje se razvilo u praksi, a da nije bilo uspostavljeno Osnivačkim ugovorom. Situacija se mijenja stupanjem na snagu Ustavnog ugovora u kojemu stoji da se Europsko vijeće ubraja u institucije Europske unije. Europsko vijeće je politički monitor Unije, ono definira opći političku orijentacije EU te je njegova uloga znatno ojačala posebice u svakodnevnom političkom životu EU.

5. EUROPSKA MONETARNA UNIJA

„Europska monetarna unija naziv je procesa harmonizacije ekonomskih i monetarnih politika država članica Europske unije, koji je definiran Maastrichtskim ugovorom o osnivanju Europske unije.“ (Brekalo, 2011: 141)

Bilas (2005) govori da je monetarna unija najveći stupanj ekonomske integracije. Ona predstavlja područje u kojem ne postoje nikakva ograničenja plaćanja, tečajevi valuta članica su trajno fiksirani dok se prema zemljama nečlanicama zadržava fleksibilno fluktuiranje. Monetarna unija je shvaćena kao zona u kojoj se monetarnom politikom i deviznim tečajevima zemalja koje u njoj participiraju upravlja na način koji vodi dostizanju ciljeva ekonomske politike. Potpuna liberalizacija kretanja kapitala, integracija bankarskih i financijskih tržišta zemalja članica iste i eliminacija fluktuacija u kretanju tečajeva valuta kroz neopozivo fiksiranje istih, uvjeti su za njeno formiranje.

Valutna unija je jedna od formi monetarne unije u kojoj se zemlje članice prihvaćajući zajedničku valutu odriču svoje vlastite. Valutna unija, shvaćena na ovaj način, imenuje se i kao potpuna monetarna unija ili zajedničko valutno područje. Integracija tržišta kapitala, predstavljena kroz odsutnost svih kontrola konverzije za tekuće ili kapitalne transakcije unutar područja unije, koja za krajnji cilj ima potpunu konvertibilnost kapitalnih transakcija, te unija

deviznih tečajeva, predstavljaju osnovne komponente monetarne unije. Postoje slučajevi kada se zemlje odluče na međusobno fiksiranje deviznih tečajeva, a da pri tome ne dozvoljavaju potpunu slobodu kretanja kapitala, kao i obratno.

Monetarna unija je valutni područje unutar kojega su međusobni tečajevi valuta zemalja članica neopozivo fiksirani. Članice monetarne unije gube monetarni suverenitet, što znači da gube kontrolu nad ponudom novca, tečajem i kamatnim stopama. Teorija koja razmatra troškove i koristi zajedničke valute naziva se teorijom optimalnih valutnih područja.

Kandžija i Cvečić (2010) navode dvije glavne komponente iz kojih se sastoji monetarna unija, a to su unije deviznih tečajeva i integracije tržišta kapitala. Što se tiče financijskog aspekta integracije, on podrazumijeva slobodno kretanje kapitala koje omogućuje protok sredstava unutar Europske unije, pogoduje mobilnosti radnika, olakšava prekograničnu trgovinu i plaćanja, olakšava prikupljanje kapitala potrebnog za početak poslovanja, te funkcioniranje integriranog, otvorenog i učinkovitog Unutarnjeg tržišta. Slobodno kretanje uvedeno je u većini starih članica 1. srpnja 1990. godine, a financijsko tržište Unije u potpunosti je liberalizirano 1. siječnja 1993. godine, što je bio bitan preduvjet uvođenju jedinstvene valute.

Božina (2007) govori da su monetarna područja ona koje karakterizira povezanost država radi ujednačavanja sustava kontrole deviznih tečajeva, tako što će se ta kontrola prema ostalim zemljama koje su članice zajedničkog monetarnog područja izvršavati liberalnije. U pojedinim slučajevima može doći do toga da se međunarodne pričuve ili rezerve zlata objedine u zajednički fond koji se još naziva i pool. Primjer ovakvog monetarnog oblika je „sterling“ područje.

„Sterling područje“ postojalo je u razdoblju od 1947. do 1972. godine. On se nije temeljio na nekakvom zasebnom sporazumu država koje je obuhvaćao, te su sve države i dalje zadržavale svoju monetarnu neovisnost prema uz istovremeni paritet naprema sterling funti, a to je bio omogućeno pomoću Međunarodnog monetarnog fonda i politike deviznih tečajeva. Iako je ovo područje bio bez institucionalne organiziranosti, ono je homogeno. Kraj ovakvog monetarno uređenog područja označio je niz sporazuma koje je Ujedinjeno Kraljevstvo spojilo sa zemljama koje su se nalazile unutar sterling područja.

5.1. Europska monetarna politika

Bilas, Grgić i Šimović (2006) navode kako za članice Europske monetarne unije monetarnu politiku provodi Europska centralna banka (ECB). Glavna cilj monetarne politike Europske centralne banke jest stabilnost cijena. No ne mogu sve zemlje članice voditi vlastitu monetarnu politiku. Da bi centralna banka zemlje članice EU mogla ući u Europski sustav centralnih banaka, to jest kako bi mogla ući u EMU, one moraju prethodno postići visoki stupanj neovisnosti. Neovisnost ECB-a temelji se na institucionalnoj neovisnosti što znači da nacionalne centralne banke koje spadaju u Upravno vijeće ECB-a moraju imati visoki stupanj neovisnosti. Zatim operativna neovisnost koja znači da Europska centralna banka ima potpunu slobodu u odabiru i provedbi monetarnih instrumenata. Slijedeći kriterij je osobna neovisnost koja znači da članovi Upravnog vijeća moraju imati mandate koji su dugi i neopozivi. Posljednji kriterij na kojemu se temelji neovisnost ECB-a je financijska neovisnost, a to znači da jedine banke koje su upisale svoj kapital u ECB su neovisne nacionalne centralne banke.

Odluke unutar Europske centralne banke donose se većinski što znači da se poštuje pravilo jedan čovjek – jedan glas. Članovi Upravnog vijeća ECB-a ne predstavljaju svoje zemlje niti svoje centralne banke već se oni biraju kao individue. ECB na raspolaganju ima razne monetarne instrumente, te ima posebnu moć da određuje kratkoročne kamatne stope. A to uvelike utječe na realne ekonomske agregate kao što su zaposlenost, ekonomski rast i investicije.

Kao što je navedeno, Europska centralna banka stavlja veći naglasak na stabilnost cijena nego na output zato što je jedini cilj politike ECB-a nulta inflacija, te sama definira koncept stabilnosti cijena.

5.2. Europski monetarni sustav

„Monetarni sustav je stanje ukupnih sredstava i vlastitih odredaba u osiguravanju stabilnosti tečaja pomoću monetarnih uredaba i kontrole monetarnog kretanja kao i distribucije kredita.“ (Kandžija, Cvečić, 2010: 938) Monetarni sustav je nužan radi osiguranja monetarne stabilnosti, što je nužan uvjet za stabilnost cijena, a stabilnošću cijena se osigurava harmoničan gospodarski razvoj. Uvjet realizacije europskog Unutarnjeg tržišta je upravo djelotvoran monetarni sustav.

Kandžija i Cvečić (2010) navode dva sustava na koje se oslanja monetarni aspekt europske integracije, a to su stari Europski monetarni sustav (EMS) koji je bio aktualan do 3. svibnja 1998. godine, te je posredstvom monetarne košare i mehanizma tečaja regulirao monetarni život Unije. Drugi sustav se odnosi na razdoblje od 3. svibnja 1998. godine kada Europski monetarni sustav za zemlje eurozone nije imao razloga postojati, no ipak je regulirao odnose triju zemalja izvan zone putem mehanizma deviznog tečaja. Stari Europski monetarni sustav je za cilj imao unutarnju stabilnost koja se odnosila na cijene, te vanjsku stabilnost koja se odnosila na devizni tečaj, oslanjajući se na prilagodljivost kreditnih mehanizama i intervenciju središnjih banaka. Da bi se bolje procjenjivao novi sustav Europskog monetarnog sustava, potrebno je poznavati povijest i funkcioniranje starog EMS-a.

Jacques Delors sastavio je izvještaj 1989. godine poznat pod nazivom Delorsov izvještaj ili na engleskom jeziku Committee for the study of economic and monetary union. Kersan-Škabić (2012) govori kako taj Izvještaj sadrži opis povijesnih pokušaja uspostavljanja monetarne unije, te on predlaže faze nastajanja monetarne unije i navodi nužne preduvjete za ostvarenje iste. Izvještaj je poslužio kao idejni predložak za Ugovor iz Maastrichta, a on predstavlja ključan dokument za produbljivanje stupnja integracije, te njegov značaj leži u tome što propisuje kriterije koje članice EU-a trebaju ispunjavati da bi mogle pristupiti monetarnoj uniji. Kriteriji koji se navode u ugovoru su sljedeći: stabilnost cijena, koji ukazuje na to da stopa inflacije smije odstupati za 1,5% od inflacije triju zemalja sa najstabilnijim cijenama. Drugi kriterij je fiskalna disciplina koji govori o tome da proračunski deficit treba biti manji od 3% BDP-a te da javni dug treba biti manji od 60% BDP-a. Sljedeći kriterij je sudjelovanje u mehanizmu valutnih tečajeva, što znači da fluktuacija valute zemlje članice EU treba biti +/- 15% prema euru. Posljednji kriterij je taj da dugoročne kamatne stope smiju prelaziti kamatne stope za 2% triju zemalja članica sa najstabilnijim cijenama.

5. 3. Kriterij za uvođenje zajedničke valute

Bilas (2005) govori kako put do uvođenja jedinstvene valute nije bio jednostavan. Kroz manje od deset godina, od ranih šezdesetih do ranih sedamdesetih, utvrđeni su kriteriji za uvođenje zajedničke valute, tj. monetarno integriranje. Oni će kasnije biti prožeti kroz takozvane kriterije konvergencije iz Maastrichta u kontekstu stvaranja Ekonomske i monetarne unije. Kriteriji za uvođenje zajedničke valute su sljedeći:

- Fleksibilnost cijena i nadnica. Ako su nadnice i cijene među zemljama fleksibilne, smanjen je negativan utjecaj mogućih šokova na zaposlenost i inflaciju. Međutim, ako su cijene i nadnice rigidne prema dolje, može doći do potrebe prilagodbe deviznog tečaja kao odgovor na šokove. U tom slučaju fiksni devizni tečaj bio bi neodrživ.
- Mobilnost faktora proizvodnje. Mundell je u svojim radovima ukazao na važnost mobilnosti proizvodnih faktora među zemljama, a posebno rada kao uvjet uspješnosti uvođenja zajedničke valute. Na taj način se smanjuje potreba za promjenama realnih cijena faktora i nominalnog deviznog tečaja uslijed šokova
- Stupanj ekonomske otvorenosti. Što je viši stupanj otvorenosti, promjene u međunarodnim cijenama će direktno i indirektno više utjecati na domaće cijene. Također, devalvacija će biti brže prenesena na cijene međunarodno utrživih dobara i trošak življenja te će nominalni devizni tečaj biti manje koristan instrument prilagodbe.
- Sličnost stopa inflacije. Ako su stope inflacije među zemljama niske i relativno slične, uvjeti trgovine su također stabilni. To vodi uravnoteženom tekućem računu i smanjenju potrebe prilagodbe nominalnog deviznog tečaja.
- Diversifikacija proizvodnje i potrošnje. Visok stupanj diversifikacije smanjuje potrebu za promjenama uvjeta trgovine kroz nominalni devizni tečaj uslijed nastanka šokova.
- Integracija financijskog tržišta, fiskalna i politička integracija. Ako postoji visok stupanj financijske integracije, čak i najmanja promjena kamatnih stopa vodit će ravnotežnom kretanju kapitala među zemljama. Također, za zemlje uključene u supranacionalni fiskalni sustav koji im dopušta dodjeljivanje sredstava zemlji članici pogođenoj šokom, nisu nužne prilagodbe nominalnog deviznog tečaja. Politička se integracija smatra nužnim uvjetom za prihvatanje zajedničke valute.

Broz (2004) navodi kako međunarodna uloga valute proizlazi iz funkcija koju novac obavlja u svakom gospodarstvu. Te funkcije su sredstva razmjene, mjere vrijednosti i pričuve vrijednosti. Kada se govori o međunarodnoj valuti, ona pridobiva efekte koji joj daju poseban status i značajniju ulogu. Ona se koristi u međunarodnim plaćanjima, te je mnogo likvidnija od nekih manje značajnih valuta. Preuzimanje funkcije svjetske valute nosi mnoge koristi, ali

i određeni teret. Neke od koristi su korištenje te valute u raznim oblicima, od izravnih financijskih transfera sve do mogućnosti eliminacije utjecaja tečajnog rizika. Pod teret se smatra visoki stupanj odgovornosti, jer izdavatelj svjetske valute mora voditi brigu o stabilnosti svjetskog monetarnog sustava.

5.4. Etape uvođenja Eura

Završni proces ostvarenja Europske monetarne unije odvijao se u tri etape.

Prva etapa počinje 1.7. 1990. i traje do 1.1. 1994. godine. Karakteriziraju je napori vezani za punu liberalizaciju kretanja kapitala koji bi bio važan preduvjet za konačno monetarno ujedinjenje. Važan zadatak iniciran u ovoj etapi bio je taj da se postigne što veća koordinacija ukupne ekonomske politike, a naglaskom na monetarnu i fiskalnu. „Prema kriterijima iz ugovora potpisanog u Maastrichtu 1991. proračunski deficit u svakoj zemlji članici ne smije preći prag od 3%, a ukupni javni dug 60% u odnosu na društveni bruto proizvod.“ (Perišin, Šokman, Lovrinčević, 2001: 366) Glavni zadatci zemalja članica u ovoj etapi bili su držanje deviznog tečaja svojih valuta u odnosu na središnji tečaj, približavanje visine kratkoročnih kamatnih stopa te nastojanje u održavanju niske stope inflacije.

Druga etapa počinje 1.1. 1994. godine osnivanjem Europskog monetarnog instituta (EMI). EMI je imao središte u Frankfurtu, te je on prethodnica Europskog sustava središnjih banaka. U ovoj etapi kao i u prvoj, nacionalne središnje banke i dalje zadržavaju autonomiju u provođenju monetarne politike. Važan događaj u ovoj etapi bila je rezolucija Savjeta Europe u Madridu 15. 12. 1995. godine. Tom rezolucijom odlučeno je da se buduća jedinstvena valuta zove euro, a manje jedinice centi. Početkom 1998. godine Savjet Europe odlučio je da je rok početka EMU 1.1. 1999. godine. Također je i odlučeno koje će zemlje sudjelovati, a koje neće u Europskoj monetarnoj uniji. Europsku monetarnu uniju čine sljedeće zemlje: Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Irska, Italija, Nizozemska, Španjolska, Portugal, Luxemburg, Finska. Grčka monetarnoj uniji pristupa početkom 2001. g. U sustavu EMU neće do daljnjega sudjelovati tri zemlje članice Europske unije: Švedska zbog neostvarenja kriterija, a Britanija i Danska iz političkih razloga.

Treća etapa koja je ujedno i posljednja odvijala se u dva dijela. Prvi dio započinje 1.1. 1999. godine s neopozivim fiksiranjem deviznih tečajeva prema euru i svake valute međusobno unutar Europske monetarne unije. S tim trenutkom Europska središnja banka sa

sjedištem u Frankfurtu preuzima odgovornost za koncipiranje i provođenje monetarne politike. Ona će zacrtanu monetarnu politiku provoditi preko nacionalnih središnjih banaka. Za vrijeme ove etape započinje i zamjena nacionalnih valuta za EURO, ponajprije u financijskom sektoru. EURO egzistira samo kao knjižni ili žiralni novac sve do početka 2002. godine kada postaje i efektivan. „Završni dio u procesu monetarnog integriranja započet će 1.1.2002. g. kada se u optjecaj uvodi jedinstvena valuta EURO, kao depozitni novac, ali i kao efektivni novac, pri čemu sa scene definitivno nestaju nacionalne valute koje se moraju zamijeniti za euro do sredine 2002. g. Osim nacionalnih valuta u novčanicama i kovanicama do tog vremena se moraju denominirati i svi drugi financijski instrumenti u euro.“ (Perišin, Šokman, Lovrinčević, 2001: 367)

EURO u obliku novčanica i kovanica na prednjoj strani neće imati nikakva nacionalna obilježja, već umjesto toga se stavljaju prizori prozora i vrata s najljepših građevina, a to simbolizira otvorenost i slobodu unutar Europske Unije. Što se tiče skraćenice za euro, odlučeno je da će to biti veliko slovo E koje u sredini slova ima dvije vodoravne crte, a te crte žele staviti do znanja da će euro predstavljati simbol valutne stabilnosti.

5.5. Teorija optimalnog valutnog područja

Pojam optimalnog valutnog područja (Optimal Currency Area) je razvijen u okviru rasprave između fiksnih i fluktuirajućih tečajeva 1960-ih godina. Kersan-Škabić (2012) govori da taj pojam označava geografsko područje unutar kojeg je opće sredstvo plaćanja jedna ili više zajedničkih valuta. Tečajevi tih valuta su međusobno vezani s neograničenom konvertibilnošću kako za tekuće, tako i za kapitalne transakcije, te u odnosu na ostatak svijeta, ti tečajevi zajednički fluktuiraju. Da bi se za neko područje moglo reći da je ono optimalno valutno područje gospodarska cijnila u isto vrijeme mora osigurati punu zaposlenost, nisku stopu inflacije te vanjskotrgovinsku ravnotežu.

U teoriji optimalnog valutnog područja razlikujemo dva modela, a to su tradicionalni i suvremeni model. Tradicionalni model pridaje više pozornosti potencijalnim troškovima ulaska u uniju, dok suvremeni model pozornost usmjerava prema koristima ulaska u uniju.

Preduvjeti za uspješno funkcioniranje unije u prošlosti su bili mobilnost radne snage, te fleksibilnost rada i kapitala. U kasnijim fazama kao preduvjeti se spominju razina otvorenosti gospodarstva, stupanj diversifikacije proizvodnje, vrsta šokova koji pogađaju gospodarstvo te politički faktori.

Teoretičari optimalnog valutnog područja poput Roberta Mundella, Ronalda McKinnona, Petera Kenena i Marcusa Fleminga su se u svojim istraživanjima bavili kriterijima potrebnim da bi zemlje došle do faze uvođenja zajedničke valute. Došli su do sljedećih kriterija: mobilnost proizvodnih čimbenika (Mundell), fleksibilnost cijena i nadnica (Friedman), stupanj ekonomske otvorenosti (McKinen), integracija financijskih tržišta (Ingram), diversificiranost proizvodnje i potrošnje (Kenen), fiskalna integracija (Kenen) i sličnost stopa inflacije. No ne smije se zanemariti ni veličina gospodarstva zato što je lakše zadržati stabilnost tečaja na velikom prostoru nego u maloj zemlji.

5.6. Troškovi i koristi ulaska u monetarnu uniju

Integracija zemalja u monetarnu uniju donosi niz pozitivnih i negativnih implikacija. Kersan-Škabić (2012) govori o tome koji su troškovi i prednosti ulaska u monetarnu uniju.

Kao troškovi ulaska u monetarnu uniju navode se gubitak monetarnog suvereniteta, odricanje od mogućnosti korištenja monetarne politike kao odgovora na specifične makroekonomske šokove te problem asimetričnosti navedenih šokova unutar eurozone. Time se otežava vođenje zajedničke monetarne politike što možemo vidjeti u slijedećem primjeru: zamislimo da je većina članica EU-a suočena sa padom potražnje za određenim proizvodima proizvedenim u eurozoni. Ukoliko dođe do takve situacije, ECB će tada povećati ponudu novca na tržištu eurozone kako bi potaknuo potrošnju i očuvao zaposlenost. No tu se javlja problem ukoliko neka od zemalja članica nije suočena sa ovakvim šokom, u takvim zemljama će navedena mjera izazvati samo rast cijena. Nadalje troškovi ulaska u monetarnu uniju su odricanje od mogućnosti korištenja povećanja inflacije ili deprecijacije tečaja radi smanjenja realnog tereta javnog duga. Zatim mogući spekulativni napadi na valutu u fazi tranzicije od vlastite prema zajedničkoj valuti i razmjerno visoka inflacija u područjima gdje proizvodnost rada raste razmjerno brže zbog velikih vanjskih ulaganja, pa zbog toga i cijene lokalnih dobara mogu brže rasti.

Kao koristi ulaska u monetarnu uniju navodi se smanjenje ili čak i uklanjanje transakcijskih troškova konverzije valuta, ne postojanje valutnog rizika za vanjski dug, smanjenje neizvjesnosti zbog kredibilnog fiksiranja tečajeva, smanjenje računovodstvenih troškova i bolja mogućnost predviđanja relativnih cijena za poduzeća koja posluju u više država koje spadaju u jedinstveno valutno područje. Zatim smanjenje političkog pritiska na zaštitu trgovinskih kretanja zbog promjena realnog tečaja te brzo integriranje u međunarodna tržišta kapitala, transparentnost cijena, izražene su u istoj valuti te se stoga lakše uspoređuju.

Jedinstveni novac postaje mjerilom vrijednosti te se poboljšava i alokacija resursa zbog uklanjanja nesigurnosti i nepredvidivosti valutnog tečaja.

6. ZAKLJUČAK

Monetarna suverenost može se uspostaviti tako da je država u cijelosti samostalno izvršava kreirajući vlastiti monetarni sustav, emitirajući svoju valutu te samostalno određujući smjernice monetarne politike sukladne realnim kretanjima gospodarstva. Drugi je aspekt predstavljen određenim oblikom monetarne integracije, primjerice europske ekonomske i monetarne integracije u kojoj države nepovratno prenose dio svog nacionalnog suvereniteta na novostvorenu i supranacionalnu ekonomsku zajednicu. Intenzitet integracije financijskih tržišta, sukladno vladajućem trendu globalizacije, postavlja pitanje izbora između monetarne nezavisnosti i pojedinog oblika tečajnog režima.

Pitanje neposrednog izbora nije čak ni primarno kada se ima na umu da je svjetska ekonomija praktički podijeljena na tri valutna bloka u smislu dolar-euro-jen. Priklanjanje jednom od izloženih valutnih područja zahtjeva primjereno oblikovanje i vođenje monetarne i devizne politike koje će jednakovrijedno ostvariti nacionalni gospodarski rast i približavanje političkim ciljevima države. Možemo zaključiti kako se desetljećima nekonvertibilne valute zamjenjuju jednom od čvrstih svjetskih valuta, točnije eurom.

Ostvarenje gospodarskih ciljeva preko ekonomske integracije i uz instrumentalno vodstvo jednostrane monetarne politike izražava se kroz nekoliko modela ograničene monetarne suverenosti kao prijelaznih oblika ka njenom potpunom napuštanju kada dođe do članstva u ekonomskoj integraciji.

7. LITERATURA

1. Bilas, Vlatka. 2005. Teorija optimalnog valutnog područja: Euro i Europska monetarna unija. Zagreb: Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagreb
2. Božina, Marta. 2007. "Pravni i ekonomski pogledi na ograničenu monetarnu suverenost". Ekonomska istraživanja, Vol 20. No. 2
3. Brekalo, Miljenko. 2011. Monetarni suverenitet i Eurozona. Osijek: Svjetla grada d.o.o.
4. Broz, Tanja. 2004. "Euro – Europska monetarna unija i Hrvatska". Ekonomski pregled, Vol 55, No. 1-2
5. Grgić, Mato. Bilas, Vlatka. Šimović, Hrvoje. 2006. "Financijska liberalizacija, monetarna i fiskalna politika Europske unije". EFZG working paper series, No. 14: 6 – 14
6. Kandžija, Vinko. Cvečić Igor. 2008. Makrosustav Europske unije. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
7. Kandžija, Vinko. Cvečić Igor. 2010. Ekonomika i politika Europske unije. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
8. Kandžija, Vinko. Host, Alen. 2001. "Europski monetarni sustav". Ekonomski pregled, Vol 52, No. 11-12
9. Kersan-Škabić, Ines. 2012. Ekonomija Europske unije. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“
10. Perišin, Ivo. Šokman, Antun. Lovrinić, Ivan. 2001. Monetarna politika. Rijeka: Sveučilište u Rijeci
11. Šegvić, Saša. Belohradsky, Frano. 2008. „Sigurnosno – obrambena politika EU“. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol 45, No 2